

9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ

1. ÜNİTE: GİRİŞ

Fikir ve sanat dallarından biri olan edebiyat, insanlara estetik zevk uyandırmaya çalışan bir türdür. Bundan dolayı da “**Edebiyat nedir?**” sorusuna verilecek cevabı şöyle ifade edebiliriz.

Edebiyat; bilgi, gözlem ve deneyimlere dayalı düşünce, duygu ve hayallerin sanatçının yorumundan geçirilerek etkili bir şekilde söz ya da yazıyla anlatılması sanatıdır.

Edebiyatın öğretici yanı da vardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde nazım türlerine ve sözlü, yazılı eserlerin kurallarına dair bilgi veren eserlere de edebiyat denebilir.

Edebiyat, kendi içerisinde yoğun bir yapıya sahiptir. Bilgiyi iyi öğrenmek, iyi bir gözlem yapmak, yaşanmışlıkları hissetmek ve bunların tamamını kendi süzgecinden geçirmek edebiyatçının en önemli özellikleridir. Edebiyat, aslında eser veren sanatçılar ve onların eserleriyle ilgili yapılan değerlendirmelerdir. Ancak zamanla edebiyat kelimesi genelleme yoluyla türün tamamını kapsayıcı bir özelliğe bürünmüştür.

O zaman edebiyatın özelliklerini maddeler halinde yazarsak;

1. Gözleme dayalıdır.
2. Hayaller yardımıyla gerçek yeniden kurgulanır.
3. Söz ya da yazıyla aktarılabilir.
4. Fikir ve sanat dallarından etkilenir.
5. Kesinlik bildirmez; ama kaynak olarak kullanılabilir.
6. Öğretmekten çok düşündürmek amaçlanır.
7. Sanatçının düşüncesine göre seslendiği hedef kitle değişebilir.
8. Özneldir, söylenen söz sanatçıya aittir.
9. Müzik gibi işitsel (fonetik) sanatlar içerisinde yer alır.
10. Malzemesi dildir, hiçbir maddi malzemeye ihtiyaç duymaz.

Edebiyat ne değildir?

Edebiyat yapmak, edebiyat yapıyor, bana edebiyat okuma, bana edebiyat yapma gibi ifadeler edebi eseri ve edebiyatı küçümseyen ifadeler olarak günümüzde çoğunlukla kullanılmaktadır.

Boş laf veya süslü laf olarak görülen edebiyatı bu anlayıştan bir an önce uzaklaştırmak gerekir. Unutmayalım ki bir toplumun geleceğe taşıyabileceği tek şey kültürüdür. Bu kültürü de ancak edebiyat aracılığıyla geleceğe taşıyabiliriz. Edebiyatı gereksiz görmek kendi kültürünü ileriye götürememek demektir.

Edebiyat kaçaya ayrılır?

Sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılır.

Sözlü edebiyat: Yazının kullanılmadığı dönemlerde dilden dile söylenerek günümüze kadar ulaşmış ve anonim (halkın ortak malı) olarak gelişen ürünlerin tamamına sözlü edebiyat denir.

Yazılı edebiyat: Yazının kullanılmaya başlamasından itibaren yazarı belli olan her türlü edebiyat ürünlerine yazılı edebiyat denir.

Edebiyatın içeriği ve konusu nedir?

Şair ve yazarların oluşturdukları metinlerde konu olarak ele aldıkları her şey edebiyatın konusunu belirlerken bu ürünlerde kullanılan dil edebiyatın üslubunu, tür ise edebiyatın içeriğini oluşturur. Edebiyatta türler içeriklerine ve kullanıldıkları yerlere göre hikâye, deneme, roman, makale gibi adlar alır.

Ahmet Kabaklı (1924 – 2001)

Türk Edebiyat Cemiyeti bünyesinde yürüttüğü edebiyat faaliyetleriyle edebiyata büyük bir katkı yapan Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı adlı bir dergi de çıkarmıştır.

Edebiyat tarihi açısından son derece önemli bir kaynak olan ve 5 cilt halinde yayımlanan Türk Edebiyatı adlı edebiyat tarihi kitabı bu alandaki en önemli eserlerden biridir. Bu açıdan edebiyat tarihçisi denilince akla ilk gelen isimlerden biri olarak da dikkat çekmektedir.

DİLİN KULLANIMINDAN DOĞAN TÜRLERİ

Lehçe, şive, ağız, argo, jargon, standart dil gibi dil farklılıklarının olduğu Türkçe, bu farklılıkların en belirgin olarak yaşandığı dillerin başında gelir. Şimdi size bu farklılıkları örneklerle açıklayalım.

Lehçe: Bir dilin bilinmeyen dönemlerinde yani metinlerle takip edilemeyen dönemlerinde, o dilden ayrılarak farklı bir gelişim evresine ulaşmış kollarına lehçe denir. Şekil, ses ve kelime açısından büyük farklılıklar gösteren lehçe, özellikle coğrafi ve kültürel değişimler neticesinde ana dilden ayrılmıştır. Türkçenin iki ana lehçesi Yakut Türkçesi ve Çuvaş Türkçesidir.

Örnek:

İki lehçede de “Yeni yılınız kutlu olsun” ifadesi şu şekildedir.

Çuvaş Türkçesi: Sene sul yaçepe salamlatap

Yakut Türkçesi: Ehigini şanga cılınan eğerdeliibin

Şive: Türkçenin izlenebilen tarihi dönemlerinde bazı kelime ve ses farklılıklarıyla birbirinden ayrılan kollarına şive denir. Lehçelerde var olan keskin ayrılıklar şivelerde yoktur. Türkçenin birçok şiveleri vardır. Kazak, Uygur, Kırgız, Azeri Türkçesi Türkçenin en önemli şiveleridir.

Örnek:

Türkiye Türkçesi: Yakında bakkal var mı?

Azeri Türkçesi: Bu yahınlarda erzag dükkâni var mı?

Özbek Türkçesi: Yakında bakkal barı mı?

Uygur Türkçesi: Yakında bakkal dukini barmu?

Ağız: Bir ülkenin sınırları içerisinde oluşan bölgesel konuşma şekillerine ağız denir. Sadece bölgesel konuşma dilinde görülen bu farklılık yazı dilinde aynıdır.

Kayseri ağızı: Nöörüyoon?

Adıyaman ağızı: Ne yapon?

Isparta ağızı: Netceb?

Rize ağızı: Ne edeesun?

İstanbul ağızı: Ne yapıyorsun?

ÖNEMLİ BİR NOT: Şive ile ağız kavramları çok karıştırılmaktadır. Örneğin Doğu Anadolu’da ya da Karadeniz’de konuşulan Türkçe, şive olarak adlandırılmaktadır. Karedeniz şivesi, Ege şivesi gibi adlandırılmalar aslında yanlıştır. Ülke içerisinde konuşmada görülen farklılıklar ağız terimini, ülkeler arasında görülen değişimler ise şive terimini oluşturur.

Argo: Çoğunlukla eğitimsiz kişiler tarafında kullanılan ve her yerde kullanılmayan söz veya deyimlere argo denir. Ortak dilde kullanılan sözcüklere farklı anlamlar yüklenerek oluşan argo, farklı bir anlaşma şeklidir.

Jargon: Belli meslek grupları içerisinde sadece onların anlayabilecekleri ortak dile jargon denir. Denizcilerin, polislerin, doktorların kendi içlerinde anlaşmalarını sağlayan ve başkalarının anlamadığı bir dildir.

Konuşma dili: İnsanların günlük yaşamlarında kullandıkları ve karşdakıyla iletişimi sağlamak için kullanılan dildir. Bu dil gelişi güzel kullanıldığı için dil bilgisi kurallarına uyma gibi bir zorunluluğu da yoktur. Bu açıdan bölgeden bölgeye değişime uğrayarak ağızları oluşturan bir dildir.

Yazı dili: Kültür dili ya da edebi dil olarak da adlandırılan yazı dili; bir dilde anlaşma kolaylığı sağlayan ana dildir. Milli Edebiyat sanatçılarının 1900'lü yıllardan sonra kullanmaya başladığı İstanbul Türkçesi bugünkü yazı dili olarak kullanılmaktadır.

Edebiyatın Güzel Sanatlar İçerisindeki Yeri

Güzel sanatlar, insanda coşku ve heyecan uyandırır. Estetik haz olarak ifade edilen bu anlayış güzel sanatları diğer eserlerden ayıran belirgin özelliğidir.

Güzel sanatlar kendi içerisinde kullandıkları malzemeler ve kendilerini ifade ediş şekillerine göre gruplandırılırlar.

Güzel sanatlar üçe ayrılır:

1. İşitsel (fonetik) sanatlar: Müzik – Edebiyat
2. Görsel (plastik) sanatlar: Mimari – Heykel Resim – Hat
3. Dramatik (ritmik) sanatlar: Tiyatro – Dans – Sinema – Bale

EDEBİYATIN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Edebiyat insanı konu edinen ve kaynağını insan yaşamından, kültürden ve ahlaki kaidelerden alan bir bilimdir. İnsanların yaşantılarına, iç dünyalarına, kültürel ve sosyal yaşamlarına, ekonomik ve psikolojik özelliklerine ayna tutmaya çalışan edebiyat, güzel sanatların en önemli dallarından biri olarak dikkat çekmektedir.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

1. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

a) Sözlü Edebiyat:

– Sav – Sagu – Koşuk – Destan

b) Yazılı Edebiyat

– Orhun Yazıtları

– Uygur Metinleri

2. İSLAMİYET ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

A) HALK EDEBİYATI

a) Anonim Halk Edebiyatı

– Mani – Ninni – Türkü – Ağıt

b) Âşık Edebiyatı

– Koşma (Güzelleme, Koçaklama, Taşlama, Ağıt) – Semai – Varsağı – Destan

c) Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı

– İlahi – Nefes – Deme – Nutuk – Devriye – Şathiye

B) DİVAN EDEBİYATI

a) Beyitlerle Kurulan Nazım Biçimleri

– Gazel – Kaside – Mesnevi – Kıt'a – Müstezad

b) Dörtlükler ve Bentlerle Kurulan Nazım Biçimleri

– Rubai – Tuyuğ – Şarkı – Muhammes – Terkib-i Bent – Terci-i Bent

3. BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

a) Tanzimat Edebiyatı (1860 – 1896)

b) Servetifünun Edebiyatı (1896 – 1901)

c) Fecriati Edebiyatı (1909-1912)

d) Milli Edebiyat Dönemi (1911 – 1923)

e) Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı (1923 –)

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Sürekli gelişen ve değişkenlik gösteren bilim ve edebiyat beraberinde bu gelişmeye paralel olarak farklı alanlarda metinlerin yazılmasını sağlamıştır.

Farklı alanlarda metinlerin yazılması beraberinde bu metinlerin sınıflandırılması gerektiği anlayışını da doğurmuştur.

Bu kapsamda metinler;

1. Anlatım türlerine,
2. Yazılış amaçlarına,
3. Gerçeklikle ilişkilerine göre gruplandırılır.

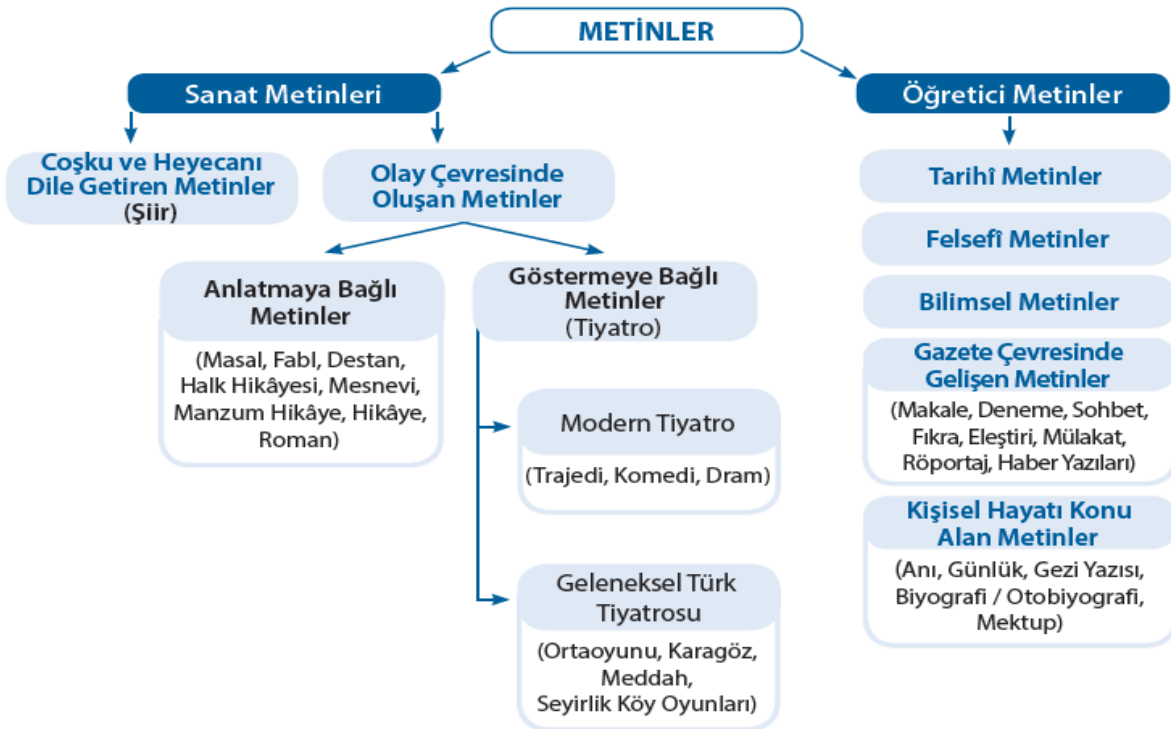
Metinler edebi (sanatsal) metinler ve öğretici (didaktik) metinler olmak üzere ikiye ayrılır.

<http://edebiyatokulu.com/>

Edebi Metinlerle Öğretici Metinlerin Karşılaştırılması

Ölçütler	Edebi Metinler	Öğretici Metinler
Gerçeklik	Gerçekler kurgulanarak aktarılır.	Gerçekler olduğu gibi aktarılır.
Amaç-Hedef	Okuyucuya edebi zevk vermek amaçlanır.	Okuyucuya bilgi vermek amaçlanır.
Üslup-Dil	Üslup kaygısı vardır. Süslü ve sanatlı bir dil kullanılır.	Duru ve yalın bir dille üslup kaygısı olmadan aktarılır.
Anlatım Şekli	Öznellik (sübjektif) hâkimdir.	Nesnellik (objektif) hâkimdir.
Anlam	Yan ve mecaz anlamlı sözcükler kullanılır.	Sözcükler ilk ve gerçek anlamlarıyla kullanılır.
Türler	Roman, hikâye, destan, masal, şiir, tiyatro vb.	Deneme, makale, eleştiri, anı, mektup, gezi yazısı, biyografi, otobiyografi vb.

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI TABLOSU

<http://edebiyatokulu.com/>

Düşünceyi Geliştirme Yolları

Düşüncenin etkisini artırmak, ileri sürülen düşünceyi geliştirmek, inandırıcı kılmak amacıyla bir konuda başvurulan tekniklere düşünceyi geliştirme yolları denir.

Tanımlama:

“Nedir, Kimdir?” sorularının karşılığını içeren ve bir kavram veya varlığın özelliklerini belirten cümlelere tanımlama denir.

Benzetme:

Nitelikçe zayıf olanın güçlü olana benzetilmesiyle beraber aralarında çeşitli ilgiler bulunan canlı ya da kavramların benzerlik ilgisiyle ele alınmasıdır.

Karşılaştırma:

En az iki varlık veya kavramın aralarındaki benzerlik ya da karşıtlık unsurlarına göre farklarının ortaya konmasına karşılaştırma denir.

Tanık gösterme (alıntı yapma):

İfade edilmek istenen fikirlerin daha anlaşılır hale gelmesi için başkalarının görüşüyle açıklanmasına denir. Bu tarz cümlelerde tırnak içinde konuya uygun önemli bir söz ele alınır.

Örnekleme:

İfade edilen görüşün daha anlaşılır olması için düşüncenin somutlaştırılmasına denir. Örnekleme cümlelerinde genellikle “örneğin” veya “mesela” gibi sözcükler sıkça kullanılır.

Sayısal verilerden yararlanma:

İfade edilen düşünceyi daha inandırıcı ve güvenilir kılmak amacıyla bilimsel verilerin metinde kullanılmasına denir.

ANLATIMIN ÖZELLİKLERİ

1. Açıklık:

Anlamda belirsizlik olmaması anlamına gelir. Bir metinde anlatılan ifadenin tek bir anlamının olması olaydır. Ayrıca noktalama işaretlerinin de uygun bir şekilde kullanılması açıklık ilkesi için son derece önemlidir.

2. Akıcılık:

Okumayı zorlaştıracak ya da duraksatacak hiçbir unsura yer vermemektir. Özellikle akıcılığın sağlanması için söylenmesi kolay sözcüklerin kullanılması zor sözcüklerin de cümleden atılması gerekir.

3. Yalınlık (sadelik):

Süslü ve sanatlı bir dille beraber cümlede imgelerden ve uzun cümlelerden kaçınılması olaydır.

4. Duruluk: Türkçede az sözle çok şey ifade etme anlayışı duruluk ilkesinin en önemli özelliğidir. Bir cümlede bir sözcük çıkarıldığında anlam bozulmuyorsa o sözcüğün kullanılmaması gerekir. Yoksa duruluk ilkesine uymaz.

İLETİŞİM NEDİR?

Duygu, düşünce ve isteklerin akla gelebilecek her türlü yolla karşıdaki kişiye aktarılmasına iletişim denir.

İLETİŞİMİN ÖGELERİ NELERDİR?

- 1. Gönderici (kaynak):** İletişimde aktarılması gereken duygu veya düşünceleri karşı tarafa gönderen kişidir. Bilgiyi sunan kişidir.
- 2. Alıcı:** Kaynak tarafından sunulan duygu ve düşüncelerin aktarıldığı kişidir.
- 3. İleti (mesaj):** Göndericiden alıcıya gelen bilgi, düşünce, duygu ya da isteklerdir.
- 4. Kanal:** İletinin gönderilme şeklidir. Sözlü ya da yazılı olarak kullanılabilir.
- 5. Dönüt (geri bildirim):** İletinin ne kadar anlaşıldığını gösteren bir bildirimdir. Gelen bilginin alıcı tarafından ne kadar anlaşıldığını gösterir.
- 6. Kod (şifre):** Kanal ile alıcı arasındaki ortak frekans ya da dildir. Aynı dili bilen, aynı seviyede olan, aynı meslek gruplarında yer alan insanlar arasında kod daha rahat anlaşılacaktır.
- 7. Bağlam:** İletişim eyleminin gerçekleştiği mekândır. Bir metinde ise sözcüğün cümle yapısında kullanıldığı ve kattığı anlamdır.